

Magyar-olasz irodalmi és művelődési kapcsolatok a 18. században

A BTK Lendület „Irodalmi nyilvánosság
a polgárosuló Nyugat-Magyarországon, 1770–1820”
Kutatócsoport konferenciája

Időpont: 2022. február 10–11.
Helyszín: Online, Zoom

PROGRAM

2022. február 10., csütörtök

nyilvános Zoom-link:

<https://us06web.zoom.us/j/89140164542?pwd=YTRVV2FMMnVWSjBrQklJVj-J4WnllQT09>

Meeting ID: 891 4016 4542 • Passcode: 894090

10.00–10.10 Megnyitó

Olasz irodalmi hatások

Elnök: ARMANDO NUZZO

- 10.10–10.30 SZÁRAZ ORSOLYA (Debreceni Egyetem): Itáliai hitszónokok Kaprinai István egyházi szónoklattanában
- 10.30–10.50 RÉDEY-KERESZTÉNY JÁNOS (ELTE): Az Árkádia Akadémia intézménye és művészeti programja a latin nyelvű rendi költészetben: Agyich István (1730–1789)
- 10.50–11.10 LORENZO LA NAVE (Nápoly): Csokonai olasz nyelvből készült fordításainak vizsgálata
- 11.10–11.30 SZEGEDI ESZTER (ELTE): Csokonai *Amintásának* textológiai elemzése
- 11.30–11.45 vita, hozzászólások
- 11.45–12.50 ebédszünet

Elnök: MÁTYUS NORBERT

- 12.50–13.10 SIMONA NICOLOSI (Róma): Cesare Beccaria *Dei delitti e delle pene* című mesterműve Kazinczy Ferenc és Császár Ferenc általi fordításainak stilisztikai, kulturális és történelmi összehasonlítása
- 13.10–13.30 FÜLÖP DOROTTYA (ELTE): Ivánkay Vitéz Imre olasz fordításai az *Orpheus*ban
- 13.30–13.50 MADARÁSZ IMRE (Debreceni Egyetem): Alfieri Magyarországon
- 13.50–14.10 DÓBÉK ÁGNES (BTK Irodalomtudományi Intézet): Az olasz irodalom hatása egy 19. századi irodalmár működésére – Döbrentei Gábor példája
- 14.10–14.25 vita, hozzászólások
- 14.25–14.40 szünet

Olasz színház és zene Magyarországon**Elnök: PINTÉR MÁRTA ZSUZSANNA**

- 14.40–15.00 TÖRÖK TAMARA (ELTE): 18. századi olasz hatás a kelet-európai színházépítészetben és díszletművészetben: Pietro Travaglia fertődi munkái
- 15.00–15.20 TÓTH EMESE GYÖNGYVÉR (BTK Zenetudományi Intézet): Angyalkoncert, grófi portré. A Zichy család óbudai ágának zenei mecenatúrája
- 15.20–15.35 vita, hozzászólások

Itália nyomai a közkultúrában**Elnök: PINTÉR MÁRTA ZSUZSANNA**

- 15.35–15.55 GULYÁS JUDIT (BTK Néprajztudományi Intézet): A tündérmese-divat a magyar kultúrában a 18. század második felében
- 15.55–16.15 CSÖRSZ RUMEN ISTVÁN (BTK Irodalomtudományi Intézet): Itália alulnézetben. Magyar katonák közköltészeti emlékei az észak-itáliai kaszárnyákban (1780–1830)
- 16.15–16.30 vita, hozzászólások

2022. február 11., péntek

Nyilvános Zoom-link:

<https://us06web.zoom.us/j/87370878954?pwd=SGVlQVoyMXIvcktFN01UcXlvYmNUQT09>

Meeting ID: 873 7087 8954 • Passcode: 257194

Utazások Itáliában

Elnök: SZELESTEI NAGY LÁSZLÓ

- 10.00–10.20 HEGEDÜS BÉLA (BTK Irodalomtudományi Intézet): Egy rendhagyó kapcsolatháló irodalmiasítása: Kalmár György itáliai kapcsolatairól
- 10.20–10.40 BODA MIKLÓS (Pécs): A pécsi püspök kulcsembere, Koller József (1745–1832) itáliai küldetéséről
- 10.40–11.00 BEREZS ÁGNES (Ráday Gyűjtemény): Itália művészeti élményei egy technológiai utazás mentén: Gericcs Pál *Utazási jegyzései*
- 11.00–11.20 SÁRKÖZY PÉTER (Sapienza Università di Roma): Kisfaludy Sándor 1796. évi itáliai útinaplója
- 11.20–11.40 NAGY ÁGOSTON (NKE Eötvös József Kutatóközpont): Kisfaludy Sándor észak-itáliai tapasztalatai *Naplójában*
- 11.40–11.55 vita, hozzászólások
- 11.55–13.00 ebédszünet

Az itáliai kultúra hatása főpapi környezetben

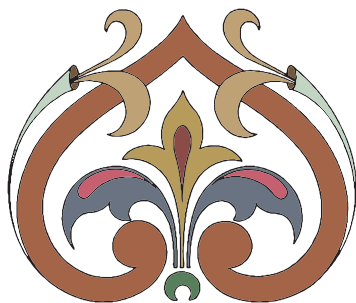
Elnök: SZELESTEI NAGY LÁSZLÓ

- 13.00–13.20 OLÁH P. RÓBERT (Győri Egyházmegyei Levéltár): Zichy Ferenc győri püspök római ágensi levelezése
- 13.20–13.40 TÓTH TAMÁS (Magyar Katolikus Püspöki Konferencia): Patachich Ádám: főpap, tudós, mecénás
- 13.40–13.55 vita, hozzászólások

Olasz irodalom magyarországi könyvgyűjteményekben

Elnök: MONOK ISTVÁN

- 13.55–14.15 VERÓK ATTILA (Eszterházy Károly Egyetem): Itáliai szerzők művei és olasz nyelvű olvasmányok a 18. századi Erdélyben
- 14.15–14.35 GRANASZTÓI OLGA (MTA–DE Klasszikus Magyar Irodalmi Textológiai Kutatócsoport): Herceg Batthyány II. Lajos ismeretlen könyvgyűjteménye nyomában: a milánói Carli grófok és könyves kapcsolataik
- 14.35–14.55 TÜSKÉS ANNA (BTK Irodalomtudományi Intézet): Olasz művek a Károlyi és a Festetics család könyvtárában az 1790-es években
- 14.55–15.10 vita, hozzászólások

REZÜMÉK

BERECZ ÁGNES

*Itália művészeti élményei egy technológiai utazás mentén:
Gerics Pál Utazási jegyzései*

A keszthelyi Georgikon működését prioritásnak tekintő gróf Festetics László 1820-ban két fiatal tanárt küldött több évig tartó nyugat-európai tanulmányútra. Az instrukciókkal és ajánlásokkal ellátott ifjak bejárták Szilézia, Szászország, Poroszország, Németalföld, Anglia, Skócia, Franciaország, Svájc és Itália tangazdaságait, farmjait, egyetemeit és szociális intézményeit. Feladatuk a technológiai-tudományos újítások elsajátítása, a nyugat-európai tudásközpontokkal való kapcsolatrendszer kiépítése volt. Útjuk tehát nem Grand Tour, hanem „peregrinatio oeconomica”, a szakirodalom is elsősorban gazdaságtörténeti szempontból értékeli beszámolóikat. Egyikük, Gerics Pál (1792–1863) orvos azonban tíz, kiadásra szánt, de soha meg nem jelent kéziratköteggben (OSZK Kézirattár, Quart. Hung. 3727) is feldolgozta a hosszú utazás benyomásait, bőven kitérve a szociokulturális, város- és épületépítészeti, művészeti (galériák, magángyűjtemények, múzeumok) élményekre, amelyeket meglepő érzékenységgel és háttértudással értékelt. Az előadás a mű itáliai részével (9–10. kötetek) foglalkozik ebből a szempontból. Gerics bejárta a lombard, venetói, toszkán, campaniai régiókat, és természetesen Milánó, Velence, Padova, Firenze, Róma és Nápoly városait. Kéziratában – immár elszakadva a szakmai jelentések kötöttségétől – teret engedhetett kulturális élményei rendszerezett értelmezésének.

BODA MIKLÓS

*A pécsi püspök kulcsembere, Koller József (1745–1832)
itáliai küldetéséről*

Koller József széles körű munkásságának ismeretében aligha vonható kétségbe, hogy személyében megtalálta a megfelelő embert tudományos tervei megvalósításához Klimó (Klimo) György pécsi püspök. Mint ismeretes, Koller a pozsonyi és nagyszombati tanulmányok után Pécsre költözött, hogy az itteni szeminárium-ban hallgasson teológiát. A pécsi meghívást, miként a sikeres szemináriumi vizsgát (1764) követő itáliai küldetést is Klimónak köszönhetette, a tudányszerető püspök pedig Kollernek a tervei megvalósításához nélkülözhetetlen adatokat és forrásokat. A „tudós prépost” minősítéssel is megtisztelt Koller a továbbiakban az a Hazatérését követően nemcsak a püspöki könyvtár előljárójaként is hasznosíthatta Itáliában, az ottani gyűjteményekben szerzett könyvismeretét, a szerzőkre, az egyházi-egyházpolitikai történetekre is kiterjedő tapasztalatait. Az előadás minde-nekelőtt a „Klimó-könyvtár” olasz vonatkozású anyagának elemzésére, ismeretére épül, s kivált Koller József itáliai itineráriumára irányul, melynek Róma, Firenze, Pisa, Velence, Bergamo és Milánó voltak a leginkább dokumentálható állomásai. Az előadó számos kitűnő szerző munkáit hasznosíthatta, miként idevonatkozó korábbi írásaiban is (a pécsi Koller József emlékkonferencia, 2002 előadásait tartalmazó kötetben és a *Rivista di Studi Ungheresi* 2013/12. számában).

CSÖRSZ RUMEN ISTVÁN

*Itália alulnézetben. Magyar katonák közköltészeti emlékei
az észak-itáliai kaszárnyákban (1780–1830)*

Az olasz kultúra hatását a magyarra nemcsak az elit körében lehet tetten érni, hanem olyan közösségekben is, amelyek nem választott kulturális célpontként fordultak felé, hanem kényszerűen voltak kitéve a hatásának. Érthető okokból nem is az olasz elit, hanem a populáris kultúra, a hétköznapi élet nyomai tükröződnek azokban a közköltészeti alkotásokban, amelyeket az észak-itáliai kaszárnyák magyar katonái írtak, s amelyek Magyarországon is elterjedtek a Habsburg hadsereg katonafolklorjában. Az előadás elsősorban a Napóleon-kor, majd az azt követő *status quo* korszakából keres példákat erre a nehezen kutatható szubkultúrára, amelynek tagjai úgy tekintettek Itáliára, mint bizzarr világra, kényszerű rabságuk

színhelyére. Különösen fontos forrás Csöbrös István versfüzete, amely egy kopácsi (drávaszögi) parasztleány 1820-as évekbeli élményeit örökítette meg részben saját versekben, az olasz néppel szembeni előítéletek és a katonaélet keservei állandó motívumaival. A Kodály-émlékében egyúttal a *Háry János* nyitányának kulcsmondata is új értelmet nyer: „inkább nézem az abonyi kettőt, mint Majlandban azt a harminckettőt...”

DÓBÉK ÁGNES

*Az olasz irodalom hatása egy 19. századi irodalmár működésére:
Döbrentei Gábor példája*

Döbrentei Gábor (1785–1851) annak ellenére, hogy Németországban végezte felsőbb tanulmányait, nem volt egyértelműen német műveltségű ember. Wittenbergi évei alatt tanult meg olaszul, nyelvgyakorlásként Metastasiót fordított. Előkerült Dante *Pokol*-fordításának részlete is, amelyet szintén Wittenbergben készített 1806-ban. Élete során többször járt Itáliában, ott szerzett tapasztalatait és élményeit különböző írásaiban tette közzé. Jól ismerte a korabeli olasz irodalmat és esztétikai irányzatokat, olaszos érdeklődésének megnyilvánulásai az általa szerkesztett *Erdélyi Múzeumban* publikált írásaiban is megjelennek. Könyveinek lajstromában számos olasz nyelvű mű szerepel, amelyek kivétel nélkül a 19. század első évtizedeiben megjelent irodalmi és nyelvészeti munkák.

Az előadás Döbrentei levelezésén, kiadatlan írásain és az *Erdélyi Múzeumban* közreadott cikkein keresztül mutatja be olaszos műveltségének hatását irodalomszemléletére. Az ismertetett források alapján az olasz irodalom magyarországi recepciójának 19. századi példáját követhetjük nyomon egy sokoldalú irodalmár tevékenységén keresztül.

FÜLÖP DOROTTYA

Ivánkay Vitéz Imre olasz fordításai az Orpheusban

Kazinczy Ferenc „híve és követője”, Ivánkay Vitéz Imre több fordítást közölt az *Orpheusban*: egy részletet Wieland *Diogenéséből*, Francesco de Lemene *Phyllis, Amor, Vénusát*, valamint nyolc verset Simon Rau szicíliai költőtől. Ivánkay Vitéz Lemene- és Rau-fordításai képezik az *Orpheusban* megjelent olasz szöveganyag je-

lentős részét, ugyanakkor forráskutatás szempontjából a legproblematisabbnak ígérkeznek, hiszen ezidáig egyetlen fordításának eredetije sem került azonosításra. A kritikai kiadás jegyzetei szerint a Lemene-vers pontos forrása ismeretlen, míg a Rau-művek esetén nem pusztán az eredeti szövegváltozat nem került elő, hanem bizonytalan a szerző azonosítása is. Az előadó az eredeti olasz szövegek beazonosítása révén igyekszik feltárni Ivánkay Vitéz fordítói gyakorlatának jellegzetességeit, bemutatva, hogy az azonosítás milyen következményeket von maga után az *Orpheus* teljes olasz anyagának vizsgálatában.

GRANASZTÓI OLGA

Herceg Batthyány II. Lajos ismeretlen könyvgyűjteménye nyomában: a milánói Carli grófok és könyves kapcsolataik

Batthyány-Strattmann II. Lajos herceg 1777. május 31-én levelet írt a Neuchâтели Tipográfiai Társaság egyik igazgatójának, amelyben udvariasan elhárította a kiadó – egyébként ritkaságnak számító – megkeresését, hogy egy magánszeméllyel, nevezetesen egy főrangúval közvetlen érintkezésbe lépjenek. A levelezést Agostino Carli Rubbi gróf ajánlására kezdeményezték, ennek köszönhetően Batthyányt egy felvilágosult, műveltsége révén nyitott, fiatal arisztokrataként keresték meg, aki a svájci kereskedőház francia könyveinek rendszeres vevőjévé válhatna. Az üzlet nem jött létre, de Batthyány válaszelevele felfedi könyves kapcsolatainak egy kevésbé ismert szálát, amely Milánón át vezet Neuchatelbe, valamint lehetőséget ad arra, hogy a fennmaradt Batthyány könyvtárban rekonstruáljuk a személyéhez kapcsolható köteteket.

GULYÁS JUDIT

A tündérmese-divat a magyar kultúrában a 18. század második felében

A nemzetközi folklorisztika, mesekutatás utóbbi két évtizedének egyik legjelentősebb fordulata a 16–18. századi írásbeliségben (népkönyvek, kalendáriumok, ponyvák és szépirodalom) megőrzött mesék feltárása, illetve újraolvasása, intertextuális kapcsolódási pontjainak feltérképezése volt. E vizsgálatok egyik fő tanulsága az, hogy a 19. században kialakított, a szájhagyományozásnak kiemelt autenticitást kölcsönző népköltészet-fogalom megalkotása, majd a népmese kanonizálása

árnyékba borított egy gazdag és változatos írásbeli mesei hagyományt, amelynek kiindulópontja (a tündérmesék esetében) Straparola és Basile 16–17. századi velencei, illetve nápolyi gyűjteményei voltak; egyes értelmezők szerint a 19. századtól a szóbeliségből népmeseként rögzített európai tündérmese-szövegek egy jelentős része ezen olasz gyűjtemények származéka. Az olasz mesék hatást gyakoroltak a 17–18. század fordulóján a francia arisztokrácia tündérmese-írási gyakorlatára, végül pedig Galland francia *Ezeregyéjszaka*-fordításával együtt a 18. században a tündérmese-műfaj igen jelentős expanziójához vezettek Nyugat-Európában. A század utolsó harmadából egyre több olyan (neheztelő, ironikus, távolságtartó) megjegyzést ismerünk, melyek az új tündérmese-divat magyar populáris kultúrába való megérkezéséről tudósítanak; 1818-ban pedig a *Hasznos Mulatságok* már Straparola egyik meséjét is közreadta magyar fordításban.

Az előadás egyfelől bemutatja, miért tulajdonít a nemzetközi folklorisztika kardinális jelentőséget Straparola és Basile gyűjteményeinek. Másrészt a 18. század második feléből származó szórványos magyar nyelvű meseszövegek és reflexiók bemutatásával azt a hipotézist próbálja felrajzolni, hogy ezek összekapcsolhatók, amennyiben egy rendkívül sikeres 18. századi műfaj, a tündérmese (elsősorban német közvetítéssel érkező) honi megjelenéséről, annak érzékeléséről és értelmezéséről tanúskodnak.

E mesehagyomány jelentőségéhez alapvető (és értelmezésre szoruló) probléma a magyar tündérmesék kora újkori hiánya. Bár a magyar népmesét keleti eredetűnek szokás tartani, magyar nyelvű tündérmesék/varázsmesék szövege nem ismert a 18. század vége előtti időszakból. A legarchaikusabbnak tartott magyar hősmesék/varázsmesék (pl. *Fehérlófia*, *Égigérő fa*, *Égiteszszabadító*, *Varázló és tanítványa* stb.) első változatai is csupán a 19. század közepéről származó feljegyzésekből ismertek, ezt megelőzően nincsen nyomuk ilyen szüzséknek az írásbeliségben.

HEGEDÜS BÉLA

Egy rendhagyó kapcsolatháló irodalmiasítása

Kalmár György itáliai kapcsolatairól

Kalmár György több éves angliai tartózkodás után, első latin és angol nyelvű publikációival a háta mögött a visszatérés szándékát hangsúlyozva elindult haza Tapolcafőre. Tudomásunk szerint messze nem a legrövidebb utat választotta: Svájcban át Itáliát bejárva tér vissza Pápa mellé. 1754-es itáliai utazásának részleteit későbbi leveleiből és irodalmi műveiből tudjuk feltárni. Ezekben egy református teológus

diákhöz képest meglehetősen szokatlan kapcsolatháló rajzolódik ki tudósokkal, főpapokkal, diplomatákkal gazdagítva. Meglepő módon a különböző források egymást igazolják. Az előadás egyrészt felvázolja Kalmár itáliai kapcsolathálóját, másrészt bemutatja annak irodalmi reprezentációját nagy hexameteres költeményeiben.

MADARÁSZ IMRE

Alfieri Magyarországon

Vittorio Alfieri a 18. századi olasz irodalom legnagyobb klasszikusa volt, számos „rokoni szállal” olyan nagyságrendű magyar költőkkel, írókkal, mint Bessenyei György, Batsányi János, Kazinczy Ferenc, Csokonai Vitéz Mihály, Berzsenyi Dániel, Katona József, Petőfi Sándor. A referátum bemutatja azokat az okokat, amelyek miatt magyarországi recepciója megkérsve és hiányosan, rapszodikusán ment végbe, úgyhogy végül korunk, a rendszerváltozás utáni időszak „felfedezettje” lett nálunk, mára viszont az egyik legerősebben jelen lévő itáliai költőgénusz mind magyar fordításban megjelent műveit, mind a róla szóló hazai szakirodalmat tekintve.

NAGY ÁGOSTON

Kisfaludy Sándor észak-itáliai tapasztalatai Naplójában

Az első koalíciós háború idején a nemesi testőrségtől büntetésből a garnizonszolgálatra vezényelt Kisfaludy Sándor az 1796. március 6. és szeptember 27. közötti időszakról, feltehetően egyidejű jegyzetek, misszilis és fiktív levelek felhasználásával, de valamivel a történetek után állította össze a *Napló és Frantzia Fogságom* című munkáját. Naplója kiemelkedik a korabeli, magyar katonák tollából keletkezett ego-dokumentumok közül: magas szintű irodalmi megformáltságán, a hasonló szövegek ritkaságán, szerzője személyének jelentőségén túl a benne körvonalazódó érzelmi, politikai-társadalmi tapasztalatok megfogalmazásának nyíltsága miatt is. A szöveg első fele a katonai transzport milánói erődbe vezető útjával, a megadással végződő ostrommal, a fogságba eséssel, illetve a Franciaországba vezető úttal foglalkozik. Nemcsak arról ad képet, hogy egy alacsony presztízsű ezredben szolgáló nemesi származású, művelt magyar katonatiszt hogyan fogta fel és beszélt el alapvetően az érzékenység műfaji keretei között a Napóleon itáliai hadjárata, illetve a minőségileg magasabb rendűnek érzett forradalmi hadsereggel való szembesülés

tapasztalatát, de egyúttal a korabeli Észak-Itália, mindenekelőtt a Habsburg korona alá tartozó Milánói Hercegség sajátos kulturális-társadalmi-politikai viszonyaira és idegenségére is reflektál. Kisfaludy ugyanis tanúja volt azon „rendszer váltás” kezdetének, melynek során a francia inváziót követően az 1796–1799 közötti időszakban (triennio) a privilégiumokra, lokalizmusra és a trienti katolicizmus kultúrájára alapuló régi rend elkezdett megrepedezni, a rövidéletű testvérköztársaságok létrejöttével és a patrióták felemelkedésével új társadalmi és politikai intézmények, új politikai kultúra jelent meg. Az előadás az ego-dokumentumok és a tapasztalattörténet perspektívájából veszi szemügyre a *Napló* Észak-Itáliára vonatkozó részeit, mindenekelőtt azt, ahogyan azokban az eseményekre sajátos felvilágosult szempontból tekintő fiatal Kisfaludy nézetei a hagyományos és az új politikai-társadalmi rend konfliktusaival kapcsolatban megfogalmazódtak.

LORENZO LA NAVE

Csokonai összes olasz nyelvből készült fordításainak vizsgálata

Kastner Jenő, Szauder József és Várady Imre Csokonaival kapcsolatos tanulmányai mindig az érdeklődés középpontjában álltak, kiváltképp a fordítások kronológiai vonatkozásait illetően. Szauder szerint lehetetlen meghatározni a Csokonai által készített fordítások pontos időrendjét, azonban úgy véli, a fordítások különféle módokon kategorizálhatók, amelyeket a fordítás minősége, illetve a költő által alkalmazott nyelvi megformálás kifinomultsága alapján lehet meghatározni. Szauder első csoportjába egy kantátafordítás, *A dicsőség triumfussa* (mind próza, mind verses formában) és egy canzonetta fordítása, *A tavasz* tartoznak. Véleményét azal indokolja, hogy *A dicsőség triumfussa* nyelvezetét tekintve „primitívebb”, mint amely általában a Csokonai-művekre jellemző, továbbá ennek a szövege befejezetlen. Ezzel ellentétben Várady és őt megelőzően Kastner azt állítják, hogy a *Galathea* lehet az egyik első Csokonai-fordítás, amelyben a költő az eredeti műből kizárólag az ariettákat adja vissza verses formában. Így az említett szerzők kutatási eredményei nem tekinthetők koherensnek, ebből adódóan az előadás célja a Csokonai által olasz nyelvből készített fordítások nyelvi, illetve stilisztikai vizsgálata lesz.

SIMONA NICOLOSI

*Cesare Beccaria Dei delitti e delle pene című mesterművének
Kazinczy Ferenc és Császár Ferenc általi fordításainak stilisztikai,
kulturális és történelmi összehasonlítása*

Az előadás fő célja, hogy ismertesse és összehasonlítsa Cesare Beccaria *Dei delitti e delle pene* című mesterművének magyar nyelvű fordításait, főként Kazinczy Ferenc és Császár Ferenc munkájára koncentrálna. Beccaria *best-seller*-ének első kiadása 1764-ban jelent meg, és röviddel ezt követően idegen nyelven is publikálásra került. Magyarországon az első hivatalos fordítást 1834-ben adták ki Császár Ferencnek (1807–1857), költőnek és jogásznak, a Magyar Tudományos Akadémia tagjának köszönhetően.

Valójában 1796–1797 között Kazinczy Ferenc is elkészítette Beccaria főművének a fordítását. A tanulmány szerzőjének véleménye szerint a 12 oldalas kézirat, amelynek megtalálása nem volt egyszerű, nem tekinthető hivatalos fordításnak, mert befejezetlen és soha nem jelent meg. Ennek ellenére mégis Kazinczy Beccaria első magyar fordítója.

Az előadás a két fordítás összehasonlításával foglalkozik, és három fontos különbségre világít rá: a fordítások stilisztikai eltéréseire, a fordítók eltérő kulturális hátterére, végül pedig a történelmi helyzetek különbözőségére.

OLÁH P. RÓBERT

Zichy Ferenc győri püspök római ágensi levelezése

A központosított jozefinista egyházpolitika előtt, a 17. századtól kezdve bevett gyakorlat volt a magyar főpapok körében, hogy Rómába, a pápai kúriához ágenseket küldtek ügyeik intézésének és a folyamatos római hírek érkezésének az érdekében. Ugyanígy járt el Zichy Ferenc győri püspök (1743–1783), aki négy évtizedes főpásztori működése során, a Poloni-klán három tagját is ágensként tartotta Rómában.

Az évtizedeken át tartó levelezés a Győri Egyházmegyei Levéltár *Litterae Romanae* sorozatában őrződött meg. A több mint százötven, Zichynek címzett, eddig teljesen ismeretlen és kiadatlan levél fényt vet Győr legnagyobb barokk püspökének római kapcsolataira, kúriai ügyeire és római tájékozódásának főbb pontjaira. A jelentésekből már most látni, hogy Győr püspöke naprakész információkkal rendelkezett többek között a konklávékon belüli erőviszonyok alakulásáról, Habsburg

hercegek római látogatásairól és bíborosi promóciókról. Ez a levelezés újabb fejezettel gazdagítja a 18. századi magyar–itáliai kapcsolatokat.

RÉDEY-KERESZTÉNY JÁNOS

*Az Árkádia Akadémia intézménye és művészeti programja
a latin nyelvű rendi költészetben: Agyich István (1730–1789)*

Az előadó a pécsi kanonok-költő Agyich Istvánnal kapcsolatos kutatásai során Pécsen is a kalocsai fiók-Árkádiához hasonló Árkádia-szimpatizáns kör nyomaira bukkant. Agyichnak két önvallomásos árkádiai vonatkozású disztichonos költeménye maradt ránk. Az egyik éppen az Árkádia Akadémia költőinek sorába vágyakozó felvételi kérelem. A másik egy bizonyos Domenico Carafa di Massa Nuova márkához szolt, aki tagja volt az Árkádiának. Agyich az előbbi versben három olyan alkalmi költői műfaji kategóriára osztja fel saját költészetét, amelyek összhangban álltak a római költőakadémia költészeti programjával (*bucolicum carmen, encomium, epicedium*). Az előadás Agyich egy-egy, az említett műfaji kategóriákba sorolható költeményén keresztül azt világítja meg, hogy milyen mértékben alkalmazkodott az általa megjelölt árkádikus költői gyakorlathoz. A kérdésfeltevés két fontos eredményhez vezethet: annak megértéséhez, hogy a rendi költészet gyakorlata miként szolgálhatott az egyéni költői ambíció eszközéül a preromantika művészetelméleti gondolkodásában, s hogy a művészetpártoló tevékenységen túl az Árkádia-mozgalom miként hatott a hazai irodalmi élet intézményesülésére.

SÁRKÖZY PÉTER

Kisfaludy Sándor 1796. évi itáliai útinaplója

Amikor a 17–18. századi itáliai útinaplókról beszélünk, akkor ezek legtöbbször a főúri fiatalok egyházi vezetőinek többnyire száraz úti beszámolóit. Ezek semmiképp sem nevezhetők útleírásoknak. Az útinaplók elsősorban a meglátogatott városok emlékeinek felsorolására szorítkoznak (mint Szenci Molnár Albert vagy báró Sennyei Lászlónak, a nagyszombati egyetem rektorának naplói, vagy akár Faludi Ferenc római *Omniáriuma*). Sándor István vagy Kászonyi András itáliai utazásaikról a 18. századfordulón kiadott beszámolóit már igazi útleírások voltak, de irodalmi értékük elég kevés.

Ezzel szemben a 22 éves bécsi testőrhadnagy, Kisfaludy Sándor Milánó 1796. évi ostroma előtt, alatt, majd francia fogsága idején írt naplója méltán nevezhető igazi útinaplónak és „szépprózai műnek”, mely egyúttal megmutatja, hogy milyen hatással volt az észak-itáliai utazás, Mantova, Milánó és más olasz városok templomainak, palotáinak, műemlékeinek látványa és megismerése a 19. század első évtizedei legjelentősebb és leghíresebb magyar költőjének lelki és művészeti fejlődésére, és miként lett döntő hatással az új magyar szerelmi költészet első jelentős művének, a *Himfy* megszületésére. Mivel a *Napló és francia fogságom* csak a költő halála után 40 évvel jelent meg 1882-ben a *Kisfaludy Társaság Évlapjaiban*, akkor már nem volt semmilyen visszhangja, annak ellenére, hogy Mikes Kelemen *Törökországi levelei* és Faludi Ferenc szépprózai művei mellett a 18. századi magyar prózairodalom egyik legkiválóbb műve.

A *Napló* első „kritikai igényű” kiadását az ELTE Apáczai Csere János gimnázium tanáraiból és diákjaiból (köztük Sárközy Péter III. b. osztályos tanuló) alakított munkaközösség jelentette meg 1962-ben Helikon Klasszikusok sorozatban, legújabban pedig Debreczeni Attila a Debreceni Egyetem által kiadott *Kisfaludy Sándor: Szépprózai művek* című kötetében 1997-ben.

A *Napló*ban azt követhetjük nyomon, hogy az olasz táj, az olasz városok, az olasz művészet, a honvágy és a szerelem emléke, valamint Petrarca szerelmes versei miként hívták elő a fiatal művelt katonatisztból a költőt. Arra is kitér, miként alakult ki benne az a vágy, hogy Szegedy Rózához írt petrarkista szerelmi ciklusával megteremtse az igazi érzésekből születő szerelmi költészetet Magyarországon, hogy ezzel szolgálja hazáját, és egyúttal elnyerje szerelme kezét, akivel haláláig élt hűséges szerelemben. A *Napló*ban olvashatók Kisfaludy első igazi költeményei, mely Faludi Ferenc költészetéből merítve egészen Petőfiig meg fogják határozni a magyar dalköltészet 19. századi alakulását.

Cs. Szabó László Kisfaludy Sándor életéről szólva az Itália varázsáról kiadott antológiája, a *Márvány és babér* (Officina, 1948) előszavában összeveti a költő fiatalkori utazásait Odüsszeuszéval, és megállapítja, hogy „az a vágy, hogy Odüsszeuszként éljünk, Kisfaludy esetében valósággá vált: Bécs legszebb olasz táncosnője és grófnék imádták a szép fiatal testőrtisztet utazásai során, és ő is közben arra gondolt, hogy őt is egy Penelope várja, akihez hazamehet és boldog szerelemben élhet”. Így írta meg és adta ki 1801-ben Petrarca verseiből vett olasz mottók alapján a *Himfy* első versciklusát, a *Kesergő szerelmet*, és ezzel elnyerte Szegedy Róza kezét – és a csodálatos badacsonyi birtokot, ahol „boldog szerelemben” éltek.

Az előadás Sárközy Péter hamarosan megjelenő, *Az utolsó magyar petrarkista: Kisfaludy Sándor* című könyve egyik fejezete alapján készült.

SZÁRAZ ORSOLYA

Itáliai hitszónokok Kaprinai István egyházi szónoklattanában

Bán Imre Kaprinai István kétkötetes egyházi szónoklattanát (*Institutio eloquentiae sacrae generatim/speciatim*, 1758, 1763) bemutató és elemző írásában megállapította, hogy a mű hivatkozott forrásai között a francia hitszónokok után az itáliaiak szerepelnek a legtöbbször, közülük is id. Paolo Segneri, Francesco Maria Casini és Cesare Calino. Az előadás ennek a három szerzőnek a prédikációit vizsgálja, és arra keresi a választ, hogy a beszédek milyen jellegzetességeik miatt tarthattak számot Kaprinai kitüntetett figyelmére.

SZEGEDI ESZTER

Csokonai Amintásának textológiai elemzése

Csokonai olasz irodalmi beágyazottságáról számos, ma is remekül használható tanulmány született az utóbbi 100 évben. Konszenzus van abban a tekintetben, hogy költészetére meghatározó mértékben hatott az itáliai pásztorjáték hagyománya, többek közt a műfaj klasszikusai, Tasso és Guarini. Csokonai fennmaradt *Amin-ta*-fordítása elsősorban ebben az összefüggésben szokott előkerülni; kifejezetten a fordítás szövegére, Csokonai szóhasználatára, nyelvi kreativitására eddig talán csak Pukánszky Kádár Jolán reflektált a mű kritikai kiadásának jegyzetapparátusában. Az előadó az ő munkájának szellemében szeretné elvégezni az *Amintás* részletes, szövegközpontú, konfrontatív elemzését, annál is inkább, mivel a kritikai kiadás megjelenése óta kiváló háttérként immár Egyed Emese 2009-ben publikált, „Csokonai olasz–magyar árkádikus színháza: az *Amintás*” című cikke is a rendelkezésre áll a mű történeti-földrajzi-poétikai kontextusának igen alapos bemutatásával. A fordítás szövegének beható vizsgálatával az Egyed Emese tanulmányában felvetett kérdésekhez (pl. a szöveg egyenetlensége, az *Amintás* és a *Pásztorkirály* szoros rokonsága) is közelebb fogunk tudni jutni.

TÓTH EMESE

*Angyalkoncert, grófi portré. A Zichy család óbudai ágának
zenei mecénatúrája*

A több szerzetesrenddel kapcsolatban álló Zichy fivérek egyértelműen kedvelték és támogatták a zenei életet. Míg Ferenc győri püspöksége idején a jezsuiták által foglalkoztatott festő, Paul Troger részben itáliai hatások megörökítője volt, addig Miklós gróf a trinitáriusok melki és bécsi közvetítőinek segítségével támogatta az óbudai zenei életet. A győri Szent Ignác-templom orgonakarzata (mind mennyezetfreskójával, mind az orgonaszekrény-ornamentikájával) a főpapi reprezentáció és a szakrális muzsika tükrö: zenélő angyalokkal, Dávid király és Szent Cecília alakjaival. Az óbudai uradalom kevésbé számon tartott mecénás grófjának portróján azonban jóval személyesebb ábrázolás látható: a főnemes hangszere és kottája mellett árulkodó jelnek tekinthető a tintatartó is.

Az előadás a Zichy család óbudai ágának kulturális reprezentációját, ennek zenei ikonográfiai kapcsolatát és lehetséges zenei transzferhálózatát vázolja fel egy még folyamatban lévő kutatás keretén belül.

TÓTH TAMÁS

Patachich Ádám: főpap, tudós, mecénás

Patachich Ádám váradi püspök (1759–1776) és kalocsa-bácsi érsek (1776–1784) emlékét leginkább az általa alapított Kalocsai Főszékesegyházi Könyvtár őrzi. A művelt, sokoldalú, kultúra iránt fogékony főpap egy olyan korban élt, amikor egy hosszú, háborúkkal teli időszakot követően ismét lehetőség volt a kultúra művelésére és támogatására. Római tanulmányai, a *romanitas*, az ott szerzett kapcsolatok későbbi életét meghatározták. Az általa épített barokk püspöki palotába Nagyváradon nemcsak könyvtárat, de színháztermet is építettek. Kalocsán folytatta, amit a Partiumban elkezdett, jelentős könyvgyűjteménye ott talált végső helyet. Építkezései és könyvszeretete mellett azonban a kor tudományos életében is részt vett, kiterjedt levelezést folytatott, tudományos munkái és klasszikus latinban írt költeményei a nyelv- és irodalomtörténet szempontjából is fontos alkotások.

TÖRÖK TAMARA

*18. századi olasz hatás a kelet-európai színházépítészetben
és díszletművészetben*

Pietro Travaglia fertődi munkái

A 18. század európai színházépítészetét az olasz építészek és tervezők ízlése határozta meg. A 17. századi Lodovico Antonio Burnacini óta a bécsi császári udvar volt az európai színházi látvány fejlődésének egyik fő központja. Burnacini helyét a 18. században a Galli-Bibiena dinasztia tagjai vették át, és ettől kezdve a bécsi udvarban dolgozó olasz tervezők hatása egyértelműen meghatározta a színházi látvány fejlődésének útját Kelet-Európában is. Ez két, Bécshez földrajzilag viszonylag közeli színházon látszott leginkább: a csehországi Český Krumlov barokk kastélyszínházán és a fertődi (akkor még eszterházi) kastély marionettszínházán – mindkettő létrejöttében és működésében meghatározó szerepet játszott az olasz mesterek jelenléte.

Az előadás a Bécs–Český Krumlov–Eszterháza háromszög színházainak 18. századi működését és egymásra hatását mutatja be, külön kiemelve az Eszterházán alkotó olasz díszlet- és jelmeztervező, Pietro Travaglia munkásságát.

TÜSKÉS ANNA

*Olasz művek a Károlyi és a Festetics család könyvtárában
az 1790-es években*

Milyen volt az olvasói érdeklődés az olasz irodalom iránt? Milyen olasz irodalmi, történelmi, teológiai és művészeti műveket olvastak egy főúri család tagjai? Ezekre a kérdésekre keres választ az előadó elsősorban a Károlyi család 1791-es pesti és a Festetics család 1793-as keszthelyi könyvtárjegyzéke, valamint a fennmaradt példányok bejegyzései alapján. Az olasz irodalom magyarországi recepcióját vizsgálva arra fókuszál, kik voltak a legolvasottabb olasz szerzők. A könyvtárakban fennmaradt példányok és a könyvtárjegyzékek tükrében Tasso, Metastasio, Boccaccio, Ciangulo, Goldoni, Guarini és Petrarca tűnnek a legolvasottabb szerzőknek. Az elemzés során az előadó az olasz nyelvű könyveket és az olasz műveket más idegen nyelvű fordításban vizsgálta. Mindkét könyvtárban a latin nyelvű művek mellett dominálnak a francia és a német munkák. Az olasz nyelvű művek aránya közel azonos a két könyvtárjegyzékben: a Károlyiaknál 3,6%, a Festeticseknél 3,8%.

VERÓK ATTILA

*Itáliai szerzők művei és olasz nyelvű olvasmányok
a 18. századi Erdélyben*

Amikor a magyar kultúrtörténetben itáliai hatásokat keresünk, szinte kizárólag a katolikus egyházi közeget vizsgáljuk. Holott a protestáns világba is beszüremkedett az itáliai kultúra számos szellemi terméke. Az előadás a kiemelt korszakba eső erdélyi magyar és szász könyvtárak állományát vizsgálja az itáliai hatás szempontjából.

A szervezett könyvtörténeti kutatások a kora újkori Erdély kapcsán lassan lezárásukhoz közelednek: a nagy közgyűjtemények (elsősorban levéltárak, másodsorban könyvtárak) anyagának átvizsgálása megtörtént, a források kiadása jól halad, készül egy monografikus szintű áttekintés is a 15–18. századi erdélyi könyvkultúráról. Ez utóbbinak egyik tématerülete lesz az olvasmányanyag nyelvi összetételének és az ebből következő kulturális hatásoknak az elemzése is. A jelenleg rendelkezésre álló dokumentumok alapján az előadó megkísérel átfogó képet adni arról, milyen változások figyelhetők meg a 18. századi erdélyi művelődéstörténetében az olasz nyelv előfordulását és használatát, valamint az itáliai szerzők munkáinak jelenlétét illetően.

Bölcsészettudományi
Kutatóközpont
**Irodalomtudományi
Intézet**